

Ivana Kronja

Viša škola likovnih i primenjenih umetnosti,
Beograd

KULTURA I POLITIČKI EKSTREMIZAM

Rezime: U društvima i sredinama koje su doživele jedan temeljan raspad skupa vrednosti na kojima su počivale, kao i raspad funkcionisanja unutrašnje društvene i političke organizacije, državnih i kulturnih institucija, svaka rasprava o mestu i pravcu razvoja kulture veoma je teška i mora uzeti u obzir ove izvanredne okolnosti. Nedostatak dobrog i uređenog političkog organizovanja u ovakvim, kriznim društvima dovodi do direktne zavisnosti svih drugih oblika organizovanja u danom društvu od promenljivih, neizvesnih i bolnih političkih okolnosti, odluka, sukoba i nerazjašnjenih strategija. Ova karakteristika tranzicijskih i sličnih društava snažno se oseća i u domenu kulture. Od televizije do izdavaštva, naša kultura se dobrim delom svodi na populističke obrasce koji nekritično i namerno propuštaju sadržaje političkog ekstremizma, netolerancije, pornografije i relativizacije zločina, dok na dugi rok programirana politika kulturnog razvoja i podrške autentičnim umetničkim projektima ne postoji.

Ključne reči: kultura, politički ekstremizam, tranzicija, populizam, masovni mediji

Umesto uvoda

Jedan od u simboličkom smislu paradigmatičkih događaja vezanih za odnos političkog ekstremizma i kulture u Srbiji dogodio se sredinom 2004. godine. Naime, tadašnji novoimenovani ministar kulture u koalicionalnoj vladi, Dragan Kojadinović (koji je na toj funkciji i danas), prvi dan nakon “preuzimanja” Ministarstva kulture uneo je u zgradu Ministarstva voštanu figuru jednog od srpskih vojnih lidera iz Drugog svetuskog rata, Dragoslava – Draže Mihailovića. Ovaj performans, kome je novi ministar obezbedio najveći mogući publicitet, na suštinski način svedoči o shvatanju kulture od strane naših političkih elita, po kome kultura služi jedino u svrhu estetizacije njihove političke i ideološke orijentacije. Pošto se tzv. “visoka” kultura i umetnost teško mogu podvrći takvoj instrumentalizaciji, političari najčešće, kao i navedeni Kojadinović, svesno koriste kič i simulaciju kulturnih vrednosti, koji potom kao državni službenici predstavljaju kao nacionalni mejnstrim i zvaničnu kulturnu politiku.

Kultura u tranziciji: populizam i ekstremizam

U društvima i sredinama koje su doživele jedan temeljan raspad skupa vrednosti na kojima su počivale, kao i raspad funkcionisanja unutrašnje društvene i političke organizacije, državnih i kulturnih institucija, svaka rasprava o mestu i pravcu razvoja kulture veoma je teška i mora uzeti u obzir ove izvanredne okolnosti.

Karakteristika društava u tranziciji i, uopšte, društava u periodu krize, koja može biti i veoma duboka i kao takva trajati i desetinama godina, jeste snažno uplitanje politike u sve sfere života na način drugačiji od onoga koji podrazumeva uticaj politike u uređenom društvu, koje je, naravno, uređeno pre svega politički i ekonomski, a zatim i kulturno, unutar sebe kao i u odnosu na druge državne zajednice i međudržavne političke i vojne integracije. Upravo nedostatak dobrog i uređenog političkog organizovanja u ovakvim, kriznim društvima dovodi do direktne zavisnosti svih drugih oblika organizovanja u danom društvu od promenljivih, neizvesnih i bolnih političkih okolnosti, odluka, sukoba i nerazjašnjenih strategija. Ova karakteristika tranzicijskih i sličnih društava snažno se oseća i u domenu kulture.

Postoje različite definicije kulture, i nijedna nije potpuno tačna; definicija kulture zavisi od potreba onog koji je definiše i koje određuju njen-njegov ugao gledanja. Jedna od "kulturoloških" (!) definicija kulture koja se danas najčešće podrazumeva pod ovim pojmom uključuje u sebe sve moguće manifestacije običaja i kulturnih praksi, od tzv. visoke kulture i umetnosti do zabave i svakodnevnog života. To je čuvena definicija britanskog književnika i teoretičara kulture Tomasa S. Eliota, po kojoj u kulturu spadaju "sve karakteristične aktivnosti i interesovanja jednog naroda: Dan godišnjih konjskih trka kod Epsoma, Henli regata, Kauz, Dvanaesti avgust, finale kupa, trke pasa, bilijar sa čunjevima, tabla za pikado, venzlideil sir, kuvani kupus isečen na komade, cvekla u sirćetu, gotske crkve 19. veka i Elgarova muzika. Čitalac može sastaviti svoj lični spisak"¹ (reč je o karakteristikama britanske kulture). Već u ovoj definiciji, koja potiče iz četrdesetih godina prošlog veka, vidimo tendenciju da se kultura definiše kroz sve ono što ona *obuhvata*, pre nego da se striktno određuju njen smisao i priroda po sebi.

Već dugo je poznato da se polje kulturnog delovanja i razmene izuzetno proširilo pod sveobuhvatnim dejstvom mas-medija, te da mi živimo u "kulturnom društvu". Stoga se kao jedan od načina objašnjenja pojma i mesta kulture može uvesti i razlikovanje oblika kulture prema načinu njihovog *prenošenja*: da li je reč o *elitističnijem*, i bukvalno, "sku-

1 T.S. Eliot, *Ka definiciji kulture*, Prosveta, Niš 1995, str. 29.

pljem”, vidu proizvodnje i razmene kulturnih sadržaja, kakve nam nude klasični oblici kulture poput književnosti, klasične muzike, pozorišta i opere i tzv. lepe umetnosti, slikarstva i skulpture, ili je reč o mas-medij-ski posredovanim, demokratičnijim ali i nužno “jeftinijim” (produkcio-no i neretko estetski), intelektualno i umetnički manje ambicioznim sadržajima *popularne kulture*, orijentisanim komercijalno prema najširoj publici. S druge strane, era postmodernizma, globalizacije i ekspanzije kapitalističke potrošnje dovela je u dosad nezapamćenoj meri do utiska (koji je ipak samo delimično realan) o prožimanju svih društvenih klasa, grupa i slojeva i njihovog stila života upravo u domenu kulture: masovna kultura kroz svoje glamurizovane, a ipak populističke proizvode, poput pop-muzike, modne industrije, filmova, *lifestyle* časopisa i slično, zapravo sve vreme promovise način života po uzoru na bele, na najbogatije, na one koji vladaju. Danas je moguće obući se slično kao Viktorija i Dejvid Bekam, multimilijarder, i koristiti isti parfem kao i oni; slušati istu muziku kao deca Ozi Ozborna, ili Cece Ražnatović, izuzetno bogatih (režimskih i ex-režimskih) pop-zvezda; znati sve o privatnom životu i seksualnim preferencijama bivšeg američkog predsednika Bila Klinton, ili o mačkama i slavi srpskog premijera Vojislava Koštunice; ako se nema novca da se lično prisustvuje Pavarotijevom koncertu, proslavi Mocartovog rođendana ili novogodišnjem Bečkom koncertu, vrhunskim izrazima elitne građanske kulture (a nema se), oni se mogu gotovo ravnopravno videti i čuti putem televizije; i tako dalje, i tome slično. Naravno, svi ovi naizgled “laki”, ili pak umetnički visoko vredni sadržaji, sadrže i određenu ideologiju, poruke o hegemoniji i odnosima moći, kao i neka dvostrana i subverzivna značenja. Politički život se manje ili više direktno oglašava kroz ove sadržaje kulture. Možemo reći da što je društvo uređenije, *naturalizacija* ili “oprirodnjavanje” postojećih političkih ideologija, klasnosti i odnosa moći (podjednako na unutarnjem i globalnom nivou), nenametljivi utisak njihove prirodnosti, koji daju pre svega masovni mediji, a zatim i kultura uopšte, jeste *uspešnija i veća*. Današnje zapadno društvo spektakla obelodanjuje, ali istovremeno i dosta uspešno prikriva svoju klasnu prirodu.

Šta se dešava u Srbiji u tranziciji, nakon pada ekstremističkog i autoritarnog, u kulturnom smislu populistički orijentisanog režima Slobodana Miloševića 5. oktobra 2000, i zašto se nužno nameće rasprava o odnosu i eventualnom prožimanju kulture i političkog ekstremizma u našem društvu? Ovaj režim koristio je masovnu kulturu kako bi plasirao rat i militarizam, istorijske resentimane i sistem vrednosti desnog radikalizma, kao i kriminalne vrednosti, dok je formalnopolitički simulirao poziciju levice i pacifizma.

Najpre se moramo zapitati šta sve u današnjoj kulturnoj praksi Srbije spada u domen proizvodnje, sadržaja i delovanja kulture. U zemljama bivšeg istočnog bloka i Evropi uopšte važan deo kulturne produkcije i stimulacije potiče iz državnog sektora, koji većinom finansira proizvodnju gotovo svih sadržaja tzv. elitne kulture. U Americi, danas najmoćnijoj državi na planeti, koja je, zajedno sa Britanijom, mnogo uložila u svoj kulturni imperijalizam, koji podržava njenu ekonomsku i vojnu dominaciju, kulturu ne finansira država već privatni sektor. Američka teoretičarka kulture Dajana Krejn (Diana Crane), u knjizi *Proizvodnja kulture: mediji i urbana umetnost*, razlikuje dve vrste kulture: kulturu koju proizvode nacionalne kulturne industrije i kulturu koja nastaje u okviru urbanih potkultura, uključujući tu i različite umetničke svetove i etničke potkulture.² Ovo pominjem zbog toga što se američki kulturni model procesom globalizacije i američkom ekonomskom nadmoći snažno prenosi na mnoga druga društva, uključujući i naše. U našoj sredini privatne kulturne industrije su tek u povoju, dok su umetničke potkulture teško marginalizovane, a mnoge etničke potkulture – romska, kao najbrojnija, u Srbiji i, ako hoćete, srpska na Kosovu – nalaze se na samoj ivici čak biološke egzistencije. Kulturne industrije čini “raznolika grupa isprepletenih sektora u privredi (...). ... to su aktivnosti povezane sa kulturom smeštene unutar raznih sektora privatne industrije, tj. ‘muzička industrija’, ‘književnost i tržište knjiga’, ‘umetničko tržište’, ‘filmska i televizijska industrija’ i ‘izvođačka umetnost i zabavljačka umetnost’. Stoga je veoma važno shvatiti da termin ‘kulturne industrije’ ne uključuje kulturne aktivnosti koje pruža javni sektor niti druge kulturne institucije koje su potpomognute javnim fondovima.”³

Generalno, situacija na domaćoj kulturnoj sceni je sledeća: država je siromašna i devastirana, tako da nema sredstava za vrhunsku kulturu; s druge strane, dosledna i na dugi rok programirana politika kulturnog razvoja i podrške autentičnim umetničkim projektima ne postoji. Smernice nacionalnog kulturnog razvitka, kojim bi se pažnja posvetila nacionalnom kulturnom nasleđu, nacionalna politička, ali i društvena i kulturna istorija se interpretirala bolje i istinitije od toga kako je to do sada činjeno, i odredile se strategije kako uklapanja u svetske kulturne tokove, tako i zaštite nacionalne kulture od negativnih trendova globalizacije, uopšte nisu postavljene. Umesto toga, imamo na delu dnevno-političke interese u kulturi, stihijsko odlučivanje i jačanje političkog ek-

2 Diana Crane, *The Production of Culture*, Sage Publ., 1992, str. 50.

3 Andreas Wiesand, “Šta su to kulturne industrije i zašto su one toliko interesantne za urbani, regionalni i državni razvoj”, u: *Kulturna politika – razvojni aspekti kulturnih industrija*, BalkanKult, Beograd, 2002.

stremizma proglašenog za prethodno pomenute strategije definisanja i očuvanja nacionalnog kulturnog identiteta, ovoga puta novokomponovane, nečasne i prožete ksenofobijom i otkupom zločina bliske prošlosti. Ako se velika sredstva ulažu u kulturu, kao nedavno u teatar i kinematografiju, onda se u to upliću lični interesi, nepotizam i korupcija, manje nego profesionalni kriterijumi; s druge strane, podržavaju se neki populistički projekti – kao npr. Sabor trubača u Guči, koji su već po sebi komercijalni, da bi zadovoljili neke dnevno-političke manipulativne interese. Izostaju posete vrhunskih likovnih izložbi iz inostranstva, ili stranih teatarara, koje bi omogućile kontinuiranu uključenost zemlje u kvalitetne svetske kulturne tokove; izostaju čak i kontinuirane informacije o kulturnim dešavanjima u zemljama sa kojima smo donedavno delili sudbinu, a gde žive isti ili slični narodi: Hrvatskoj, Bosni, Makedoniji, itd. Nismo uključeni ni u balkansku regionalnu kulturnu saradnju, osim sporadično. Kvalitetni umetnički filmovi prikazuju se svega nekoliko dana u godini, na nekoliko filmskih festivala, dok inače bioskopski repertoar 95% popunjavaju kič proizvodi američkog kulturnog imperijalizma, ratno-akcioni trileri i komedije koje veličaju američku hegemoniju i ideologiju neoliberalnog kapitalizma (prikaže se i poneki izvrstan film ove produkcije, ali to je svakako nedovoljno). Koncerata umetničke klasične muzike ima, ali opet ne u dovoljnom kontinuitetu, a oni, što je tragično, dobrim delom ostaju finansijski nedostupni umetnički obrazovanoj publici. Tako je tokom prošle godine u novootvorenoj Areni na Novom Beogradu održan Pavarotijev koncert, a mediji su prenosili “ekskluzivnu” listu gostiju: novopečenih bogataša sa sivim kapitalom, vladajućih i kompromitovanih političara i, ponajpre, turbo-folk zvezda, koje su u svom osećanju kulturne inferiornosti ovo shvatile kao lični prestiž, po principu, možda smo nekulturni, ali smo besramno bogatiji od vas. Tako su novine i TV izvestile da su Indira Radić, Ceca, Keba i drugi estradni umetnici oduševljeno zaposeli mesta u prvim redovima, plativši ulaznicu u vrednosti od oko 500 evra, što je astronomska cifra za svakog poštenog građanina i građanku u Srbiji koji rade svoj posao i imaju porodicu (ako je uopšte i moguće da ih imaju). Uopšte ne smatram da ovim ljudima (ako ih zakon ne goni) nije mesto na “elitnom” koncertu, naravno da jeste, ali zaista je nakazna kulturna ne-politika koja ovaj koncert nije finansirala, tako da studenti muzičkih akademija, članovi beogradske Opere ili filharmonije, državnih horova itd. mogu beneficirano da prisustvuju koncertu – a nisu mogli, najveći deo njih uopšte nije mogao da plati kartu i ostao je “ispred vrata” tako velikog muzičkog događaja – dok su proizvođači destruktivne kič kulture pokondireno dokazivali svoj status. Ovaj slučaj je samo jedan od simptoma naše divlje tranzicije. Da je situacija na univerzitetu očajna, dosadno je i govoriti; lični mono-

poli, zaostalost nastavnih programa i šovinističke ideje koje se provlače u mnogim humanističkim predmetima, nizak nivo akademskih usluga i tehničkih uslova, a ogromne školarine za naše osiromašene studente, samo su deo slike. Nekritično uvođenje Bolonjske deklaracije takođe ima svojih promašaja, a mladi talenti kada završe studije bukvalno su prognani u inostranstvo, kako ne bi biološki ugrozili egzistenciju svojih profesora, od kojih se mnogi bogate preko univerziteta na razne načine, neštedimice koristeći svoje političke i druge privilegije, bez ikakve tendencije da se ovo stanje popravi. Časni pojedinci i ovde potvrđuju ovo pravilo.

Kultura zabave i proizvodnja političko-psihološkog ekstremizma

Kakav je, onda, sadržaj domaćih kulturnih industrija, tzv. komercijalnog sektora kulture, od izdavaštva, preko mode do masovnih medija? U kompletnoj domaćoj kulturnoj produkciji dominiraju “laki” proizvodi mas-medijske i popularne kulture, od kojih se većina pasivno prima iz inostranstva. Ideolozi korporativno-globalističke kulture u našoj sredini (a, verujem, i drugde u tranzicijskim zemljama) mogu se podeliti na one koji dolaze *spolja*, i one koji dolaze *iznutra*. Oni koji dolaze *spolja* jesu kreatori mas-medijskih (čitaj ideoloških) poruka, smešteni u zapadnim centrima moći, proizvođači ovih poruka za svetsko tržište; oni koji dolaze *iznutra* jesu kreatori njihovih lokalnih interpretacija. Kako su sadržaji kulture zasnovane na umetničkim kriterijumima i obrazovanju, tzv. elitne kulture, ali i alternativne umetničke kulture, iz navedenih razloga od minimalnog ili najčešće nikakvog uticaja na društvo, ostaje da se pozabavimo onim što ima presudan i dominantan uticaj na društvo: a to je takođe već pomenuta masovna i popularna kultura, sadržaj srpskih medija.

Kultura zabave i izmišljenog hedonizma, pornografije, kič serija na TV, loše muzike i pornografski intonirane promocije kič vrednosti, neobrazovanosti, promiskuiteta i mizoginije na “Pinku” i drugim stanicama koje ga oponašaju, koji i u postpetoaktobarskom režimu neometano nastavlja da kreira čitav jedan kulturni obrazac, koji u odsustvu drugih oblika zabave i boljeg života sledi razočaravajuće velika masa stanovništva, praćena je i promocijom reklamnih poruka modne industrije i indoktrinacijom stanovništva potrošnjom, kako kozmetičkih proizvoda i modnih artikala tako i piva svih vrsta, cigareta, deterdženata, u čijim reklamama majke imaju samo mušku decu, prema jednom gnusnom neokonzervativnom sitnoburžoaskom modelu. U “klinču” između ovih promotera, koji, kako sam već rekla, dolaze i iznutra i spolja, nečega što bi trebalo da gradi novi i sveobuhvatni sistem vrednosti globalističke

kulture, nalaze se domaće devojke i mladići, muškarci i žene, koji se polupućeno kreću kroz galimatijas lokalno/globalnih poruka o tome kako dosegnuti sreću – i o tome šta bi sreća trebalo da bude. Ispod ovih poruka “zabave” nalaze se, naravno, i političke poruke o tome koje se sve vrste poslušnosti očekuju od ljudi i čitavih zajednica. Zapadne uzore masovne kulture nešto vulgarnije će interpretirati domaći novopečeni “ideolozi sreće”, srpski tabloidi i zabavne TV stanice, stavljajući ih u domaći kontekst konfuzije između nekritičkog prihvatanja neoliberalnih tendencija i neokonzervativnih nazora populističkih političara (naročito onih iz redova bivšeg režima, od kojih su neki i u sadašnjoj vladi), u kojima je srž amoralnosti Miloševićevog vremena zaodenuća ljušturom izmišljene “pravoslavne čestitosti” i “vrednosti domaćeg ognjišta”, dok će prodemokratski orijentisane stranke kroz svoje medijsko delovanje u suštini zagovarati malograđansku (da ne kažemo palanačku) kulturu. Sve su ovo odgovori na ekonomsku i krizu vrednosti, u kojoj se spas traži u mizoginiji i “učvršćivanju patrijarhalnih vrednosti”, koga i ne može biti u ovakvom stadijumu raspadanja, pa su stoga sve ovo simulakrumi. U međuvremenu, prostitucija žene, koju donosi društvo bede u kome živimo, u svim simboličkim sadržajima domaće popularne kulture cveta. Naše se mlade žene nalaze pred slikama striptizeta i pevačica u tabloidima i pred fabrikovanim osmehom neobrazovanih “Pinkovih” voditeljki, koje sa nekritičkim divljenjem hvale sve razorne elemente potrošačke modne kulture, koje začinjavaju domaćim neoprimitivizmom u sagledavanju rodni uloga, kakav se neguje na javnoj sceni.

Iako našu očiglednu ekonomsku bedu možemo uzeti kao glavnog krivca za loše stanje u ovdašnjoj kulturi, nužno se nameće i dodatak na ovu dijagnozu: to je politička kultura šovinizma i netrpeljivosti, kultura bezobzirnosti, arčenja državnih para od poreza, korupcije i odsustva ikakve samilosti za žrtve srpskog društva nejednakosti, koja se vidi u postupanjima političara, svih institucija, međuljudskim odnosima i u svakodnevnom životu. Ovakva kultura i stavovi čine i sistematski sadržaj domaćih medija. Živimo u zemlji u kojoj nije zaštićen elementarni ljudski život, a kamoli neka druga ljudska i građanska prava. Sistematskom akcijom tabloida ratni zločin i zločini najvećeg stepena, kao što je ubistvo premijera Srbije Zorana Đinđića, relativizuju se i pretvaraju u patriotske činove. Od pripadnika tajnih službi, vojske i policije, koji su sistematski ubijali ljude, preko psihopatskih kriminalaca regrutovanih da izvrše dela kriminalno organizovanih struktura moći koje se prožimaju sa državnim službama, prave se romantični junaci koji pišu pesme. Knjige hvalospeva haškim optuženicima se nesmetano prodaju na kioscima.

Najveći deo našeg stanovništva jedini kulturni uticaj i razmenu dobija sa TV „Pinka” i iz srpskih tabloida poput *Kurira*, bivajući psiho-

loški i emotivno uslovljen na ove razarajuće kič sadržaje i sistematski odgajan u kulturi nacionalističkog mita, političkog ekstremizma i netolerancije prema svemu što nije “paradigmatski srpski muškarac” i interesi njegovog bratstva, prema političarima reformske opcije (ako ih uopšte ima!), ženama – ogromna kultura mizoginije cveta i održava se u našoj sredini, drugim narodima i rasama; sistematsko širenje mržnje prema Albancima i sprečavanje racionalnog razgovora o situaciji na Kosovu i strategijama koje se mogu preduzeti, u korist pothranjivanja iracionalnih mitomanskih narativa i manipulacije već dovoljno tragičnim informacijama; takođe i surovo negiranje činjenice bede u kakvoj živi romska populacija; zatim nevidljivost siromašnih i prezir prema njima, kao da su sami krivi za svoju sudbinu, u zemlji sistematski opljačkanoj od jednog kartelski organizovanog režima i sada poniženoj i loše vođenoj, ucenjenoj nekolicinom haških begunaca, koji su zaštićeni; mržnja prema homoseksualcima, progresivnim intelektualcima, itd. Klerikalni militarizam, veličanje ratnih zločinaca Mladića - svaka naslovna strana “Kurira” posvećena je “telenoveli u nastavcima” o potrazi za Mladićem, hvatajući čitaoce na kič emocije, Karadžića, ispovesti Đinđićevih ubica i dr., pune našu tabloidnu štampu:

“U Srbiji se posle promene režima (oktobra 2000) pojavilo nekoliko tabloida za koje niko sa sigurnošću ne može da kaže kome pripadaju. Uglavnom imaju male tiraže, niske cene i nikakav ili minimalni oglasni prostor, iz čega proističu sumnje u izvore njihovog finansiranja i motive osnivanja. Ti listovi spadaju u korpus žute štampe, ali imaju uglavnom političku sadržinu i političare kao glavnu temu, za razliku od evropskih tabloida, kojima su ciljna grupa interesenti dešavanja na estradi. Iz impresuma tih listova teško je moguće saznati ‘čiji su’, ali se po sadržini (najčešće napadi na pojedine političare ili određene političke opcije bez navođenja izvora) može zaključiti koga zastupaju. Smatra se da iza njih stoje određene ekonomske ili političke strukture koje diktiraju uređivačku politiku, a obazrivo se može čuti da se neki od njih finansiraju iz sumnjivog ‘kriminalnog’ kapitala”,⁴ zaključuje novinarka Draga Božinović. Božinović dalje ističe da ovi senzacionalistički mediji, u nepostojanju i neadekvatnoj primeni postojećih zakona, šireći neproverene i neistinite vesti, ostvaruju priličan uticaj na javno mnjenje, još drastičnije smanjujući odgovornost za javnu reč u Srbiji. Materijalna beda i neizvestan status većine novinara utiče na njihovo lako priklanjanje

4 Draga Božinović, “Srbija: Ekonomski pritisci na nezavisnost medija – U traženju prave mere”, u: Radenko Udovičić (ur.). *Medijska spoticanja u vremenu tranzicije: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Srbija i Crna Gora*. Sarajevo: Media plan institut, 2005. str. 79-80.

uređivačkim politikama diktiranim stranačkim i interesima drugih moćnih grupacija u društvu, dok je za vlast kontrola medija koju sistematski ostvaruje daleko važnija od njihove istinske demokratizacije.

U uslovima odsustva kritičke javne reči i humanistički intonirane kulture i umetnosti, cveta politički ekstremizam, nacionalizam i podrška svakom obliku netolerancije, koji istovremeno ove uslove namerno i proizvode. Tabloidni štampani mediji učestalo koriste govor mržnje prema svojim političkim protivnicima, ženama, etničkim i drugim manjinama, kao i pornografsku i uopšte degradirajuću vizuelnu reprezentaciju žena. Problem mizoginije i pornografskog prikazivanja žena veoma je prisutan u tabloidnoj štampi u Srbiji i Crnoj Gori, bez obzira da li se radi o javnim ili anonimnim ličnostima (foto-modelima koji učestvuju u porno-industriji). Ovakva reprezentacija i rodna diskriminacija žena ima veoma određenu političku funkciju - ona podržava šovinizam i militarizam i ekstremno desne političke opcije u društvu, koji su u formi tzv. ratničkog patrijarhata bile na snazi u Srbiji i Crnoj Gori čitavu proteklu deceniju, oblikujući politički život ali i javno mnjenje uopšte, pa tako i stavove o rodnim ulogama i odnosima između polova. Postoji, dakle, ideološka veza između pornografskih i degradirajućih reprezentacija žena i političkih opcija koje se suštinski izjašnjavaju protiv civilnog, građanskog i demokratski uređenog poretka, protiv vrednosti koje poštuju različitost i toleranciju. Žene ovde služe kao instrument jedne perfidne političke manipulacije, u kojoj čitalac uslovljeno reaguje direktno doživljavajući vizuelne i druge poruke u novinama u duhu pomenutih političkih opredeljenja i ideoloških matrica, budući da je na to naučen tokom proteklih godina vladavine autoritarnog režima u Srbiji i Crnoj Gori, koji je u mnogim aspektima funkcionisao upravo kao “porno-nacionalizam.”⁵ U izdavaštvu knjiga nalazimo poplavu prevoda lake “nju ejdž” literature o spasu duše i tela, ali i dela o teorijama zavere, masonima i sl. i antisemitskih knjiga. Neko to plaća, a neko zdušno prodaje i objavljuje. Državne intervencije nema, a zašto, svima je jasno – sve to suviše pogoduje izuzetno moćnim ekstremistički nastrojenim političkim strujama. Tu su i erotične ispovesti kvazi-književnica koje rade kao prostitutke na hot-lajnu, dok domaća “Plejbojeva” zečica s ponosom govori kako piše haiku poeziju i osvaja za svoju književnost nagrade u inostranstvu! Da li je ovo šala, ili zbilja? Lažni klerikalni i uopšte desni konzervativizam na jednoj, i pornografija na drugoj strani, koji se uzajamno podržavaju!?! I kakva degradacija svakog intelektualizma, kritičkog mišljenja i, konačno, ženske intelektualnosti. Da li u Srbiji žena mora biti

5 Alexei Monroe: “Balkan Hardcore: Pop culture and paramilitarism”, in: *Central Europe Review*, vol. 2, no. 24, 19 June 2000.

polno degradirana i ogoljena do gole kože, pa tek onda imati prava da piše poeziju, i imaju li žene sa građanskim zanimanjima pravo na eros i seksualnost, postavlja se kao još jedno ozbiljno pitanje. Naravno, ekstremizam sve vidi u suprotnostima, stereotipima i negativnim mitovima kako o ženama tako i o muškarcima, kako bi se ratnička patrijarhalna mafija što duže održala na vlasti i kako ne bi dopustila razvoj nekih drugih, demokratskijih, prosvćenih oblika patrijarhata, kakvi postoje u razvijenoj Evropi (iako ni ona naravno ne predstavlja ideal društva jednako sti u bilo kom smislu).

Od televizije do izdavaštva, naša kultura se svodi na populističke obrasce koji nekritično i namerno propuštaju sadržaje političkog ekstremizma, netolerancije, pornografije i relativizacije zločina. Nalazimo se u začaranom krugu: dok se nivo svesti običnog, prosečnog stanovništva ne podigne, dok se ne unapredi politička kultura i umanji mizoginija i svi drugi oblici netolerancije, dok se nacionalnim političkim konsenzusom i u svim medijima ne osude ratni zločini, nacional-šovinizam, zločini i pljačka bivšeg režima, koji je još uvek delimično i sadašnji, naš kvalitet življenja i kultura biće nedopustivo niski; sve ovo ne može se dogoditi bez kulturnog otvaranja, koje mora biti bez ksenofobije ali i bez implementacije jeftinih oblika zapadnog kulturnog imperijalizma, i mora ići i prema iznutra i prema spolja: i prema domaćim neprepoznatim nosiocima kvalitetnih vrednosti i prema bogatoj svetskoj kulturnoj sceni današnjice. Drugim rečima, ako Srbija vidi Rembrantovu izložbu, vrhunac humanističke kulture saosećanja, i izložbu o Sigmundu Frojdu, i ako mediji kažu da je to OK, i ako se više plasiraju nezavisni intelektualci i umetnici, umesto servilnih emisija sa nosiocima vlasti, onda će i tabloidi dospeti u drugi plan, budući da sada nemaju konkurenciju. Možda će tada naše moćne političke partije organizovati i javna prihvatilišta sa hranom koja noću preostane u restoranima, a koja se tako neće bacati, a samilost države nahraniti armiju ljudi koja jede po kontejnerima. Zvuči možda idealistički, ali ovom društvu potrebno je da ponovo uspostavi kriterijume i nađe prave vrednosti, koje su se usput zaturile.

Ivana Kronja

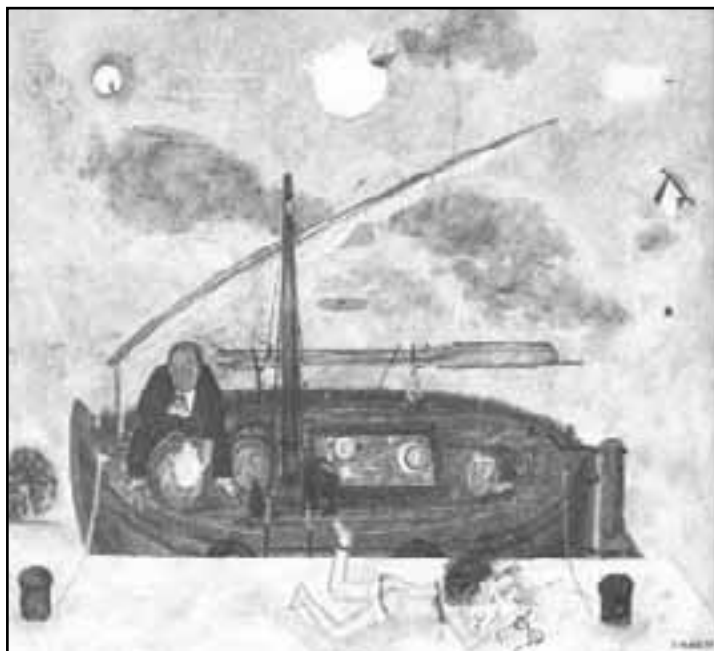
CULTURE AND POLITICAL EXTREMISM

Summary

In societies and environments that experienced a fundamental destruction of values on which they were based, as well as the break-up of functioning of internal social and political organisation, state and cultural institutions, each

discussion on the place and direction of development of a culture becomes very difficult and it must take into consideration these exceptional circumstances. The lack of proper and well organised political organisations in these crisis societies leads to the direct dependence of other organisational forms in the realm of society on changeable, uncertain and painful political circumstances, decisions, conflicts and unsolved strategies. This characteristic of transition in other societies is strongly present in the field of culture. From television to publishing, our culture predominantly entails populist forms which uncritically and deliberately produce political extremism, lack of tolerance, pornography and relativisation while in the long term there is no planned politics of cultural development and support for authentic artistic projects.

Key words: culture, political extremism, transition, populism, mass media

Voja Stanić, *Barka sa Mljeta*, 1971.